

Bacheloreindwerkstuk Media en cultuur

Community Art in Utrecht

Een kwalitatieve case study
van het community art-
beleid en de evaluatie
daarvan van de Gemeente
Utrecht

Jeffrey Koppelaar
3688445
mail@jeffreykoppelaar.nl
28-1-2016
Begeleider: C.M. Vuyk

***Voorblad:** Jaarlijks vindt in Utrecht rond 11 november de Sint Maartensviering plaats, waarbij een lampionnenoptocht door de stad trekt. In 2014 was deze levensgrote lampion en gelijkenis van Sint Maarten het pronkstuk van de optocht.*

Abstract

Community art is een kunstvorm die niet te vangen is in één begrip of definitie, maar het kent wel de kenmerkende eigenschap dat het in de eerste plaats als doel heeft om sociale en maatschappelijke effecten teweeg te brengen. Met de opkomst van community art zijn steeds meer Nederlandse gemeenten het gaan incorporeren in hun beleid, maar het is lang niet altijd duidelijk wat de sociale en maatschappelijke effecten daarvan zijn. Het is de wetenschap tot op heden nog niet gelukt om een goede methode te ontwikkelen om onderzoek te doen naar de effecten van community art. In dit onderzoek vraag ik mij af of de wetenschap wellicht iets kan leren van de praktijk. Daarom doe ik onderzoek naar het community art-beleid en de evaluatie daarvan van de Gemeente Utrecht. Hoe evalueert de Gemeente Utrecht de maatschappelijke en sociale effecten van community art en tegen welke moeilijkheden loopt het daarbij op? Op die vraag is echter geen eenduidig antwoord te formuleren. De doelen die de gemeente van tevoren formuleerde waren vaag. Daardoor is het erg lastig gebleken om daadwerkelijk te onderzoeken of de geformuleerde doelen gehaald zijn. Daar komt bij dat de systematiek in het evaluatiewerk ontbreekt, wat het geheel verder bemoeilijkt. Een advies aan de gemeente Utrecht is om in de toekomst meer *evidence-based* te gaan werken en een beleid te formuleren dat specifiek is toegespitst op community art. Dat houdt onder meer in dat er bij het formuleren en evalueren van beleid meer gebruik gemaakt moet worden van feiten en harde cijfers. Opereren op basis van kennis is beter dan opereren op basis van hoop of wensen. Binnen dit wetenschappelijke onderzoeksveld is ook meer vervolgonderzoek gewenst. Er kan bijvoorbeeld een bredere casus onderzocht worden, maar het kan ook interessant zijn om je helemaal vast te bijten in een kleine, maar wel zeer specifieke casus. Al met al moet er nog veel gebeuren op het gebied van de beleidsvorming omtrent community art en de evaluatie daarvan, maar ook de wetenschap heeft nog een hoop te leren.

Inhoudsopgave

Abstract	3
1. Introductie	5
1.1 Hoofdstukindeling	8
2. Wat is Community Art?	9
3. De stand van zaken.....	11
4. Methode: kwalitatieve case study	17
5. Het community art-beleid van de Gemeente Utrecht	19
5.1 Globale cultuurvisie van de Gemeente Utrecht.....	20
5.2 Positief beoordeelde aanvragen	22
5.3 Verslag van de visitatiecommissie voor de cultuurnota 2013-2016	24
6. Conclusie	29
6.1 Dus hoe doet de Gemeente Utrecht het nu echt?.....	30
6.2 Een blik op de toekomst.....	31
7. Literatuur.....	34

1. Introductie

Community art heeft de afgelopen decennia stilletjes een plek veroverd in onze maatschappij. Bij community art als kunstvorm draait het niet zozeer om de artistieke – of intrinsieke – waarde van het eindproduct, maar des te meer om het maakproces. Het zijn bij community art dan ook niet de professionals, maar in de meeste gevallen juist gewone burgers die, al dan niet onder begeleiding van experts, het werk maken. En het draait om meer dan alleen de kunst. Community art wil mensen nieuwe dingen leren of maatschappelijke effecten teweegbrengen. Uitingen van community art zijn er in allerlei soorten en maten, variërend van theatervoorstellingen tot concerten of exposities met beeldende kunst en evenzoveel definities zijn er dan ook te geven aan het begrip community art.¹

De ongrijpbaarheid van community art brengt ook zo zijn problemen met zich mee. Dit soort projecten zijn namelijk in veel gevallen afhankelijk van subsidie van (lokale) overheden of cultuurfondsen. Deze organisaties dienen aanvragen te beoordelen en gewogen beslissingen te nemen over welke projecten wel of niet ondersteuning verdienen. Om een verantwoord beleid te voeren is het belangrijk dat je met enige regelmaat het gevoerde beleid evalueert. Anders weet je niet of subsidies effectief zijn.^{2 3} Zonder vaste maatstaven is dit erg moeilijk. En dát is nu precies het probleem van community art. Want het is lang niet altijd zo eenvoudig om de vraag te beantwoorden wat community art de samenleving nu eigenlijk oplevert.⁴

Uit de praktijk blijkt dat overheden inderdaad kampen met problemen bij het beoordelen van de effecten van community art of hun gevoerde beleid. Zo wordt er in de gemeente Enschede financiële steun verleend aan cultuur, waaronder ook community art, maar is het vervolgens niet duidelijk wat de sociale impact van dit beleid is. Daar is namelijk geen onderzoek naar gedaan.⁵

1 Eugène van Erven, Margreet Bouwman en Margreet Zwart, "Speuren naar effecten van community art," *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie* (2011): 113.

2 Eleonora Belfiore, "Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK," *International Journal of Cultural Policy* 8 (2002): 100.

3 Algemene Rekenkamer, *Leren van subsidie-evaluaties* (Den Haag: Algemene Rekenkamer, 2011), 10.

4 Van Erven, Bouwman en Zwart, "Speuren naar effecten van community art," 113.

5 Quirijn van den Hoogen en Sophie Elkhuisen, *Evaluatie van cultuurbeleid in Enschede: een vooronderzoek* (Groningen: Universiteit Groningen, Research Centre Arts in Society, 2012), 32.

Ook in Lelystad loopt men tegen problemen op. In de evaluatie van de Cultuurnota 2009-2012 wordt duidelijk dat het doel van het gevoerde beleid omtrent community art het teweegbrengen van een “versterking van de ontmoetingsgraad en de verbinding met de stad bij de inwoners van Lelystad” was.⁶ Als indicator voor het behalen van deze doelstelling – die op zich al vrij vaag is – werd “het percentage inwoners dat deelneemt aan community art activiteiten in de nota opgenomen”, maar vervolgens werd duidelijk dat in de ‘Cultuurpeiling’, die de effecten in kaart moest brengen, een belangrijke doelgroep, namelijk kinderen, was weggelaten omdat deze niet ondervraagd werden.⁷

De Rekenkamer van West-Brabant ervoer ook problemen toen het poogde de cultuurnota van de gemeente Oosterhout te evalueren.⁸ Zo was het bijvoorbeeld niet mogelijk om eenduidig vast te stellen of de door de nota beoogde doelen waren gerealiseerd, omdat deze van te voren te algemeen en niet meetbaar waren opgesteld.⁹ In de eigen woorden van de Rekenkamer: “De vraag of het cultuurbeleid als geheel als doelmatig aan te merken is is onderzoekstechnisch lastig te beantwoorden”.

In verschillende gemeenten loopt men dus tegen verschillende problemen op. Doelen zijn niet helder geformuleerd waardoor men niet weet welke effecten er gemeten moeten worden, er wordt een verkeerde onderzoeksmethode gehanteerd, of er wordt überhaupt geen onderzoek gedaan naar de effecten van community art.^{10 11 12} Zomaar een paar voorbeelden van hoe het niet moet. Maar hoe moet het dan wel? Op die vraag is nog geen eenduidig antwoorden te geven. Ook de wetenschap worstelt nog heel erg met de vraag hoe de maatschappelijke effecten van

6 Onderzoek en Statistiek, *Evaluatie Cultuurnota 2009-2012* (Lelystad: Gemeente Lelystad, 2011), 22.

7 Onderzoek en Statistiek, *Evaluatie Cultuurnota 2009-2012*, 22.

8 Rekenkamer West-Brabant, *Evaluatie Cultuurnota gemeente Oosterhout* (Roosendaal: Rekenkamer West-Brabant, 2015).

9 Rekenkamer West-Brabant, *Evaluatie Cultuurnota gemeente Oosterhout*, 6.

10 Rekenkamer West-Brabant, *Evaluatie Cultuurnota gemeente Oosterhout*, 6.

11 Onderzoek en Statistiek, *Evaluatie Cultuurnota 2009-2012*, 22.

12 Van den Hoogen en Elkhuizen, *Evaluatie van cultuurbeleid in Enschede: een vooronderzoek*, 32.

community art het beste gemeten kunnen worden.^{13 14 15} Ondanks het feit dat subsidiërende instellingen ook nog niet het Ei van Columbus hebben gevonden kan de wetenschap misschien toch nog iets van hen leren. Om die reden zal ik in dit onderzoek dan ook onderzoek gaan doen naar het kunst- en cultuurbeleid, en dan in het bijzonder gericht op community art, en de evaluatie daarvan van de Gemeente Utrecht. Daarbij staat de volgende vraag centraal; Hoe evalueert de Gemeente Utrecht de maatschappelijke en sociale effecten van community art en tegen welke moeilijkheden loopt het daarbij op?

Om de beantwoording van de hoofdvraag tot een goed einde te kunnen brengen zal ik duidelijke kaders moeten stellen en daarom eerst enkele deelvragen moeten stellen. Allereerst dien ik een duidelijk definitie van community art te geven. Want wat is community art nu precies? Daarna zal ik verder ingaan op de bestaande wetenschappelijke discussie over de evaluatie van community art. In de inleiding van dit onderzoeksopzet noemde ik natuurlijk al een aantal punten, maar er is nog veel meer en vooral gedetailleerder over geschreven. Met andere woorden, wat is de huidige stand van zaken in het wetenschappelijke debat over de beoordeling van de maatschappelijke en sociale effecten van community art? Met deze vraag hoop ik direct een duidelijk theoretisch kader te scheppen waarbinnen ik met de rest van het onderzoek zal kunnen opereren. De derde deelvraag zal gaan over de beoogde doelen van community art-projecten binnen de gemeente Utrecht. Welke maatschappelijke en sociale doelen werden er gesteld door de projecten die voor 2014 gesubsidieerd zijn door de Gemeente Utrecht en hoe zijn deze geëvalueerd? Daarbij zal ik mij specifiek wenden tot documenten van de Gemeente Utrecht zelf waarin zij haar eigen beleid en de gesubsidieerde projecten evalueert en staan in de eerste plaats twee rapporten van de gemeente centraal. In het jaarverslag van 2014 van de adviescommissie in de sector Cultuur worden alle in dat jaar behandelde aanvraagprocedures geëvalueerd en in het 'Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016' worden 53 organisaties die subsidie

13 Kees Vuyk, Linda Poelman, Ivana Cerovecki en Eugène van Erven, " 'To be Dutch or not to be Turkish, that is the question,' or, how to measure the reception of a community-based play about living between cultures," *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 3 (2010): 340.

14 Van Erven, Bouwman en Zwart, "Speuren naar effecten van community art," 112.

15 Quirijn van den Hoogen, *Effectief Cultuurbeleid: Leren van evalueren* (Amsterdam: Boekmanstichting, 2012), 59.

ontvangen in het kader van de cultuurnota van de Gemeente Utrecht onder de loep genomen.¹⁶

¹⁷ Daarbij worden natuurlijk ook eventuele begeleidende documenten, zoals bijvoorbeeld begeleidende notities, meegenomen in de analyse. Hoe ik het beantwoorden van bovengenoemde vragen zal gaan aanpakken zal ik in een later methodologisch hoofdstuk uitleggen.

1.1 Hoofdstukindeling

In het eerstvolgende hoofdstuk zal ik ingaan op wat de term ‘community art’ nu precies behelst en daarmee het eerste deel van het theoretisch kader scheppen. In het daaropvolgende derde hoofdstuk behandel ik de huidige stand van zaken in het wetenschappelijke debat over community art en de beoordeling daarvan en maak ik daarmee ook het theoretisch kader af. In het vierde hoofdstuk zal ik de methode die ik hanteer om dit onderzoek uit te voeren uitleggen om vervolgens in het vijfde hoofdstuk de daadwerkelijke analyse uit te voeren. Tot slot zal ik in het zesde hoofdstuk een korte samenvatting geven van het gehele onderzoek en tot de beantwoording van de hoofdvraag komen. Daarnaast zal ik in dit concluderende hoofdstuk ook aanstippen wat de tekortkomingen zijn van dit onderzoek en wat voor soort vervolgonderzoek er eventueel in de toekomst zou kunnen worden uitgevoerd.

¹⁶ Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur* (Utrecht: Gemeente Utrecht, 2014).

¹⁷ Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016* (Utrecht: Gemeente Utrecht, 2014).

2. Wat is Community Art?

Community art bestaat in allerlei soorten en maten, variërend van theatervoorstellingen tot concerten of exposities met beeldende kunst en evenzoveel definities zijn er dan ook te geven aan het begrip.¹⁸ De ongrijpbaarheid van community art zorgt er dan ook voor dat het enorm lastig is om een eenduidige definitie te geven. Toch zal ik in dit hoofdstuk een poging wagen om de vraag wat community art nu precies is te beantwoorden. Hiervoor voer ik een brede literatuurstudie uit.

Community art onderscheidt zich op een aantal punten van 'normale' kunst. Drie elementen die hier voor zorgen zijn de samenwerking tussen amateurs en professionele kunstenaars, het engagement en de gemeenschapszin.¹⁹ Volgens Sandra Trienekens uit dit zich in vijf kerncomponenten van community art-projecten.²⁰ Allereerst is er sprake van actieve participatie door de gemeenschap en die gemeenschap bestaat overwegend uit mensen met een grote afstand tot de gevestigde kunsten en kunsteducatie. Daarnaast vindt er inzet van professionele kunstenaars plaats. Met andere woorden, amateurs krijgen professionele begeleiding en er wordt serieus naar een eindresultaat toegewerkt. Ten vierde hoeven community art-projecten zich niet te beperken tot één bepaalde kunstdiscipline en in de praktijk gebeurt het dan ook vaak dat projecten meerdere disciplines incorporeren. Tot slot hebben de projecten volgens Trienekens sociaal-maatschappelijke doelstellingen voor ogen. Community art moet dus verandering teweegbrengen. Maar hoe kijken andere auteurs tegen het begrip aan?

Van Erven, Bouwman en Zwart leunen voor een groot deel op de werkdefinitie van Trienekens, maar plaatsen daar naar eigen zeggen wel enkele kanttekeningen bij. Zo benadrukt hun formulering "bovenal de relatie tussen kunstenaar en actieve deelnemer buiten een formele educatieve setting".²¹ Wat vooral duidelijk wordt in de tekst van Van Erven en zijn collega's is dat community art een zeer gevarieerde praktijk omvat waarbinnen alle bekende kunstvormen worden gemobiliseerd. Daarnaast is het volgens deze auteurs belangrijk dat er een ambachtelijk

18 Van Erven, Bouwman en Zwart, "Speuren naar effecten van community art," 113.

19 Sandra Trienekens, "Inleiding: Kunst, Cultuur en Gemeenschapszin," *Verslag van het congres Kunst, cultuur & gemeenschapszin*, red. Ko van Leeuwen (Den Haag: Cultuurfonds BNG, 2005), 6.

20 Trienekens, "Inleiding: Kunst, Cultuur en Gemeenschapszin," 6.

21 Van Erven, Bouwman en Zwart, "Speuren naar effecten van community art," 113.

hoogwaardig kunstproduct wordt gecreëerd “dat er toe doet voor mensen die er inhoudelijk het nauwst bij betrokken zijn”.²² Het ontstane creatieve product dient een bepaalde waarde te vertegenwoordigen, zowel binnen de context waar het tot stand is gekomen, maar ook daarbuiten. Makers moeten trots kunnen zijn op het werk dat zij hebben gecreëerd.

Echt een duidelijke definitie geeft Eleonora Belfiore niet in haar artikel waarin zij onderzoek doet naar de geschiktheid van community art als beleidsmiddel van de (Britse) overheid. Doordat zij de focus legt op de vraag of met community art-projecten doelstellingen al dan niet te halen zijn wordt echter wel duidelijk dat Belfiore het vooral als een instrument van de overheid behandelt om sociale en maatschappelijke doelstellingen te behalen.²³ Met andere woorden behandelt zij community art nadrukkelijker dan andere auteurs als een middel dan als een doel op zich. In de conclusie van haar onderzoek stelt ze daarentegen juist dat we kunst niet langer als een middel, maar juist als een doel op zich moeten gaan beschouwen.²⁴ Haar conclusie botst dus enigszins met de werkdefinitie die ze in haar onderzoek hanteert.

Community art kan dus van alles zijn, maar wordt over het algemeen wel als ‘kunst met een doel’ beschouwd.²⁵ Wat dat doel is bepaalt vervolgens wel wat voor gedaante een community art-project aanneemt. Een eenduidige definitie valt er dus niet te geven, maar er kunnen wel enkele concepten aan het fenomeen worden gehangen. Daar is Sandra Trienekens mijns inziens het beste in geslaagd. Zij noemt vijf kerncomponenten die het beste samenvatten wat community art kan zijn; Een ontmoeting tussen amateurs en professionals waarbij buiten de gevestigde kunst en kunsteducatie om betekenisvolle kunst wordt geschapen. Die kunst kan de klassieke disciplines ontstijgen en een hybride vorm aannemen, maar uiteindelijk blijft centraal dat de bedenkers van community art-projecten bepaalde sociale of maatschappelijke effecten teweeg willen brengen. Nauwkeuriger dan dit kan de definitie niet worden. Community art kent geen regels, maar speelt daar juist mee en brengt zo nieuwe mensen in aanraking met kunst en cultuur.

22 Van Erven, Bouwman en Zwart, “Speuren naar effecten van community art,” 113.

23 Belfiore, “Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK,” 100.

24 Belfiore, “Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK,” 104-105.

25 Wijbrand Schaap, “Een omstreden begrip,” *Boekman: Community Art* 82 (2010): 16.

3. De stand van zaken

Wat is de huidige stand van zaken in het wetenschappelijke debat over de beoordeling van de maatschappelijke en sociale effecten van community art? Deze vraag stelde ik in de inleiding van dit onderzoek en zal ik in dit hoofdstuk beantwoorden. Net als in het vorige hoofdstuk zal ik middels een literatuuronderzoek deze deelvraag beantwoorden. Daarmee hoop ik direct een duidelijk theoretisch kader te scheppen waarbinnen ik met het resterende deel van dit onderzoek zal kunnen opereren. Ik zal in de literatuur over community art op zoek gaan naar veelvoorkomende problemen bij de beoordeling van maatschappelijke en sociale effecten van community art. Waar lopen onderzoekers en beleidsmakers het vaakst tegen op? Zodra die vraag beantwoord is zal het een stuk makkelijker zijn om specifieke aandachtspunten te formuleren voor gebruik in de analyse van de verschillende documenten van de Gemeente Utrecht.

In de wetenschappelijke literatuur over de effecten van community art wordt vaak *Use or Ornament* van de Britse auteur François Matarasso aangehaald.²⁶ Met dit boek was Matarasso een van de eersten om onderzoek te doen naar de sociale impact van deelname aan kunstprojecten. Het onderzoek was er vooral op gericht om beleidsmakers te ondersteunen in hun werk door hen te gidsen door het “bekende, maar nog niet verkende continent, of *terra incognita*,” dat community art heet.²⁷

Met *Use or Ornament* bouwde Matarasso voort op eerder onderzoek van Comedia, een samenwerkingsverband van kunstenaars en onderzoekers, waar hij zelf ook lid van was. De conclusie uit dit onderzoek was dat deelname aan kunstprojecten meerdere gunstige gevolgen kende, zoals bijvoorbeeld persoonlijke groei en een toename in zelfvertrouwen, meer sociale cohesie en een versterking van het culturele leven.²⁸ Er kwam van verschillende kanten echter kritiek op dit onderzoek, omdat er niet genoeg bewijs zou zijn om de conclusies te onderbouwen. Daarop besloot Matarasso dan ook om meer onderzoek te doen naar de baten van deelname aan kunstprojecten om zodoende dat bewijs alsnog te kunnen leveren, met *Use or Ornament* als gevolg.

26 François Matarasso, *Use or Ornament: The social impact of participation in the arts* (Stroud: Comedia, 1997).

27 Matarasso, *Use or Ornament: The social impact of participation in the arts*, IV.

28 Matarasso, *Use or Ornament: The social impact of participation in the arts*, VI.

Niet geheel verrassend concludeert hij dat deelname aan kunstprojecten inderdaad meerdere positieve effecten heeft.²⁹ Wel worstelt Matarasso nog met het omschrijven van die positieve effecten, waardoor het gehele onderzoek uiteindelijk toch vrij vaag blijft. Een andere conclusie uit *Use or Ornament* is dat het voor beleidsmakers weldegelijk mogelijk is om aan te sturen op bepaalde maatschappelijke of sociale effecten door bewuste keuzes te maken in het beleid. Ter illustratie van zijn bevindingen publiceerde de auteur een lijst met daarin 50 voorbeelden van sociale effecten die teweeg zouden kunnen worden gebracht met behulp van community art en het aansturen van het beleid daarop.³⁰

Er kunnen echter wel de nodige kanttekeningen worden geplaatst bij het onderzoek van Matarasso. In de kern is het weinig wetenschappelijk en gaat het niet de diepte in. Daarnaast worden er onterechte aannames gedaan. Zo werd het onderzoek uitgevoerd onder een kleine groep mensen, maar worden aan de hand daarvan wel uitspraken gedaan over community art in het algemeen. Uiteraard kunnen meer factoren dan alleen community art zorgen voor positieve maatschappelijke en sociale effecten. Denk bijvoorbeeld aan het opknappen van verloederde speeltuinen of het openen van een nieuw buurthuis. Matarasso slaagt er echter niet in dit te erkennen door die andere factoren geheel buiten beschouwing te laten. De belangrijkste kanttekening die bij *Use or Ornament* moet worden geplaatst verklaart eigenlijk heel veel van de tekortkomingen van dit onderzoek; François Matarasso is geen wetenschapper, maar juist zelf veelal betrokken bij kunstprojecten, en daarom kan ook verklaard worden waarom er voor een onorthodoxe aanpak is gekozen. Daarom moeten we Matarasso misschien meer zien als een wegbereider dan als een echte onderzoeker. Zijn onderzoek biedt namelijk weldegelijk een interessante eerste verkenning van het onderzoeksveld.

Hoewel Matarasso door velen wordt geroemd om het pionierswerk dat hij doet is er ook de nodige kritiek. Andere auteurs plaatsen de nodige kanttekeningen bij de bevindingen uit *Use or Ornament*. Eleonora Belfiore is een van die auteurs die kritiek hebben op het werk van Matarasso. In *Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work?* doet zij onderzoek

29 Matarasso, *Use or Ornament: The social impact of participation in the arts*, 74-85.

30 Matarasso, *Use or Ornament: The social impact of participation in the arts*, XI.

naar de sociale motivering van cultuurbeleid in Groot-Britannië.³¹ Belfiore denkt dat sociale effecten een blijvende rol zullen spelen in de motivering van het cultuurbeleid, maar stelt tegelijkertijd dat het tot op heden nog erg moeilijk is gebleken om die effecten ook daadwerkelijk aan te tonen, net zoals het moeilijk was om de economische waarde van cultuurbeleid in de jaren '80 uit te drukken.³² Met deze stelling levert zij ook direct kritiek op het onderzoek van Matarasso. Die probeerde immers een methode aan te dragen waarmee de effectiviteit van kunstprojecten op sociaal vlak kon worden aangetoond. In de ogen van Belfiore is hier tot op heden echter dus nog geen methode voor gevonden. Het werk van Matarasso kende volgens haar vooral veel gebreken.³³ Naast kritiek is er toch ook nog een klein beetje lof vanaf de kant van Belfiore. De belangrijkste verdienste van het werk van Matarasso was dat het de eerste, maar tegelijkertijd ook meteen de laatste, poging was om een specifieke methodologie voor de evaluatie van dit soort kunstprojecten te ontwikkelen.³⁴

Zelf ontsnapt Belfiore ook niet geheel aan kritiek. Zo doet ze in haar onderzoek eigenlijk vrij weinig nieuws. Er is veel kritiek – en dan vooral op François Matarasso – maar veel meer dan aantonen dat de methoden die overheden gebruiken om kunstprojecten te beoordelen op hun kwaliteit niet toereikend zijn doet ze niet. Een voortzetting van het beleid zal leiden tot een verarming van het kunstaanbod en daarom moet kunst niet langer als middel, maar juist als doel gaan worden beschouwd.

Bijna tien jaar later publiceerden Eugene van Erven, Margreet Bouwman en Margreet Zwart in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie een artikel over de effecten van cultuur in de maatschappij.³⁵ Daarbij gaan zij in het bijzonder in op de sociale effecten van community art. Als ervaringsdeskundigen uit de praktijk zijn de auteurs van mening dat community art

31 Belfiore, "Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK."

32 Belfiore, "Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK," 104.

33 Belfiore, "Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK," 98.

34 Belfiore, "Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK," 97.

35 Van Erven, Bouwman en Zwart, "Speuren naar effecten van community art."

weldegelijk positieve effecten met zich mee kan brengen.³⁶ Het wetenschappelijk aantonen van dat feit is daarentegen een stuk moeilijker. De auteurs geven een overzicht van verschillende manieren om onderzoek te doen naar de effecten van community art, maar in de conclusie van hun tekst stellen zij dat de meeste van die methoden vooral gestoeld zijn op “ideologisch getinte argumenten over *cultural democracy*” en dat die argumenten lang niet altijd toereikend zijn.³⁷ Het is erg moeilijk om met harde bewijzen te komen voor de effectiviteit van community art-projecten, omdat het uitermate lastig is om het fenomeen “in harde, eenduidig interpreteerbare cijfers te vangen”.³⁸

De auteurs besluiten hun tekst met een uitspraak over wat in hun ogen de ideale manier is om onderzoek te doen naar community art.³⁹ Deze aanpak is dubbelblind, longitudinaal en multidisciplinair van opzet. Met uitzondering van die laatste eigenschap slagen de auteurs er echter niet in om uit te leggen wat zij hiermee precies bedoelen. Hoewel het natuurlijk geen nieuwe termen zijn – deze termen worden vaker gebruikt in de geneeskundige methodologie – blijft het op deze manier voor de lezer toch een beetje gissen naar wat er nu precies bedoeld wordt. Uiteindelijk erkennen Van Erven, Bouwman en Zwart dus dat er nog geen eenduidige methode is ontwikkeld om onderzoek te doen naar de sociale en maatschappelijke effecten van community art.

In het zesde hoofdstuk van *Effectief Cultuurbeleid: Leren van evalueren* gaat Quirijn van den Hoogen in op dezelfde problematiek als de andere auteurs.⁴⁰ Net als Belfiore dat doet plaatst Van den Hoogen kanttekeningen bij het onderzoek van François Matarasso, al is hij wel een stuk milder.⁴¹ Zo zouden de positieve effecten die Matarasso formuleert onder meer niet systematisch genoeg zijn. Toch ziet Van den Hoogen ook goede dingen in het onderzoek. Het zou namelijk laten zien dat het mogelijk is om op basis van gesprekken met kunst- en cultuurparticipanten inzicht te krijgen in de ontwikkeling die deze personen doormaken. Daarnaast laat het ook zien hoe dit soort

36 Van Erven, Bouwman en Zwart, “Speuren naar effecten van community art,” 112.

37 Van Erven, Bouwman en Zwart, “Speuren naar effecten van community art,” 127.

38 Van Erven, Bouwman en Zwart, “Speuren naar effecten van community art,” 127.

39 Van Erven, Bouwman en Zwart, “Speuren naar effecten van community art,” 127.

40 Van den Hoogen, *Effectief cultuurbeleid: Leren van evalueren*.

41 Van den Hoogen, *Effectief cultuurbeleid: Leren van evalueren*. 61-62.

kunstprojecten invloed kunnen hebben op de samenleving. Toch is het lastig om dit volledig te accepteren. Zoals Van den Hoogen zei mist er een bepaalde systematiek in het werk van Matarasso. *Use or Ornament* levert dus wel interessante inzichten op, maar kan niet als voorbeeld worden gebruikt bij het evalueren van kunst- en cultuurbeleid.

Van den Hoogen besluit het hoofdstuk over de effecten van cultuur door een zogenaamd kompas aan te bieden waarmee het makkelijker moet worden om een weg te vinden in de eindeloze hoeveelheid methoden die er bestaan om onderzoek te doen naar dit fenomeen.⁴² Zo noemt hij meerdere methoden die naar zijn mening geschikt zijn om onderzoek te doen naar de sociale effecten van cultuurbeleid. Onder andere kwalitatief publieksonderzoek kan een uitkomst bieden, maar ook het hanteren van “schoolprestaties van deelnemers als indicatie voor hun toegenomen vaardigheden” kan een goede manier zijn om de effecten van kunst en cultuur in de samenleving te meten.⁴³ Daarbij blijft het volgens hem erg belangrijk om “goede operationalisaties te vinden voor de beoogde effecten die aansluiten bij de aard van het project dat wordt onderzocht en de doelgroep”.⁴⁴

Verschillende problemen keren telkens terug bij het ontwikkelen van methoden voor de evaluatie van kunst- en cultuurbeleid en in het specifiek bij de beoordeling van community art-projecten. Kort samengevat signaleer ik meerdere terugkerende problemen in de wetenschappelijke literatuur én in de verschillende voorbeelden van beleidsevaluaties die ik in de inleiding van dit onderzoek behandelde. Zo zijn eventuele positieve effecten van community art vaak lastig te omschrijven, maar los daarvan is het überhaupt lastig om positieve sociale of maatschappelijke toe te schrijven aan community art.^{45 46 47} Er zijn immers meer externe factoren die een rol kunnen spelen bij het creëren van bepaalde effecten. Daarnaast heeft de wetenschap tot op heden nog geen toereikende methodologie kunnen ontwikkelen.⁴⁸ Dit heeft als gevolg dat

42 Van den Hoogen, *Effectief cultuurbeleid: Leren van evalueren*. 68-69.

43 Van den Hoogen, *Effectief cultuurbeleid: Leren van evalueren*. 68.

44 Van den Hoogen, *Effectief cultuurbeleid: Leren van evalueren*. 68.

45 Matarasso, *Use or Ornament: The social impact of participation in the arts*.

46 Belfiore, “Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK.”

47 Van Erven, Bouwman en Zwart, “Speuren naar effecten van community art.”

48 Van Erven, Bouwman en Zwart, “Speuren naar effecten van community art.”

de systematiek vaak ontbreekt en er dus geen vergelijkende uitspraken gedaan kunnen worden.⁴⁹ Men behandelt community art-projecten op zichzelfstaand en loopt daarmee het risico onsystematisch te werk te gaan.

Bovengenoemde problemen presenteren zich ook in de praktijk in verschillende Nederlandse gemeenten. Zo werd er in Lelystad bij de evaluatie van het gevoerde beleid een onderzoeksmethode gehanteerd die niet aansloot op de vragen die men beantwoord wilde hebben.⁵⁰ “Het percentage inwoners dat deelneemt aan community art activiteiten” werd bijvoorbeeld als indicator gehanteerd om het behalen van een doelstelling meetbaar te maken.⁵¹ Men vergat echter een belangrijke doelgroep, namelijk kinderen, te ondervragen waardoor de onderzoekers met een incompleet beeld eindigden. In Oosterhout liep men tegen andere problemen op. Daar werden doelstellingen zodanig geformuleerd dat ze in de eerste plaats niet eens meetbaar waren.⁵² Daardoor was het voor de Rekenkamer van West-Brabant niet mogelijk om het cultuurbeleid van de gemeente Oosterhout goed te evalueren. In Enschede weet men überhaupt niks over de sociale impact van het kunst- en cultuurbeleid, omdat daar nog geen onderzoek naar is gedaan.⁵³

Verschillende gemeenten kampen dus met verschillende problemen. Maar hoe doet de Gemeente Utrecht het? Alvorens ik de derde deelvraag en de hoofdvraag ga beantwoorden zal ik in het volgende hoofdstuk eerst ingaan op de methode die ik zal hanteren om die vragen te beantwoorden. Daarbij put ik vooral uit de kennis die in dit hoofdstuk is opgedaan.

49 Van den Hoogen, *Effectief cultuurbeleid: Leren van evalueren*.

50 Onderzoek en Statistiek, *Evaluatie Cultuurnota 2009-2012*, 22.

51 Onderzoek en Statistiek, *Evaluatie Cultuurnota 2009-2012*, 22.

52 Rekenkamer West-Brabant, *Evaluatie Cultuurnota gemeente Oosterhout*, 6.

53 Van den Hoogen en Elkhuisen, *Evaluatie van cultuurbeleid in Enschede: een vooronderzoek*, 32.

4. Methode: kwalitatieve case study

Om de beantwoording van de derde deelvraag en de hoofdvraag tot een goed einde te kunnen brengen zal ik een kwalitatieve case study uitvoeren.⁵⁴ Een dergelijke onderzoeksmethode ligt voor de hand als je bepaalde zaken als één diepgaand geheel onderzoekt. In dit onderzoek wordt dat diepgaande geheel gevormd door de verschillende beleidsstukken van de Gemeente Utrecht, die samen het complete beeld van het beleid omtrent community art omvatten. Belangrijk is het bij een methode als deze dat je onderzoek te generaliseren is en toepasbaar is op andere casussen.⁵⁵ In dit geval zal dat betekenen dat de gehanteerde onderzoeksmethode ook toepasbaar moet zijn op het community art-beleid van andere Nederlandse gemeenten. De casus die ik onderzoek is niet uniek. Andere gemeenten voeren immers ook beleid met betrekking tot community art. Dat blijkt alleen al uit de voorbeelden die ik in de inleiding en in het vorige hoofdstuk noemde. Om die reden is er dan ook sprake van een meervoudige case study.⁵⁶ Dat betekent dat ik extra scherp moet kijken naar kenmerkende verschijnselen, die in andere casussen terug kunnen komen. Op die manier wordt vervolgonderzoek makkelijker.

In de praktijk betekent dit dat ik mij in dit onderzoek op een aantal eerder genoemde problemen zal focussen. Hoe worden eventuele positieve effecten van community art beschreven? Gebeurt dat op een heldere wijze? Dat is een eerste vraag die ik in mijn achterhoofd zal houden. Vervolgens let ik er op of de positieve effecten wel terecht aan de community art-projecten worden toegeschreven. Gebeurt dat terecht of zijn er meer externe factoren die een rol spelen? Een derde punt, en misschien wel een van de belangrijkste, waar ik op zal letten tijdens de analyse is of er sprake is van een bepaalde systematiek in de beoordeling van verschillende community art-projecten. Wordt alles gelijk behandeld of wordt bij ieder project een andere methode gehanteerd? Tot slot zal er ik ook in het bijzonder op letten of de gehanteerde methode(n) wel aansluiten op de gestelde vragen. Met andere woorden, hanteert de Gemeente Utrecht de juiste onderzoeksmethode(n) om tot de beantwoording van hun vragen te komen?

54 Ben Baarda Martijn de Goede en Joop Teunissen, *Basisboek Kwalitatief Onderzoek* (Groningen: Wolters-Noordhoff, 2005), 110.

55 Baarda, De Goede en Teunissen, *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*, 110.

56 Baarda, De Goede en Teunissen, *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*, 123.

Kort samengevat ga ik het community art-beleid van de Gemeente Utrecht benaderen als voorbeeld van gelijksoortige cases en niet als uniek verschijnsel. Daarbij let ik dus niet te veel op de details, maar schenk ik vooral ik aandacht aan de grote lijnen. Praktisch gezien betekent dit dat ik vooral let op problemen die keer op keer terugkomen in de beleidsstukken van de Gemeente Utrecht én in de andere literatuur die ik bij dit onderzoek gebruik. De kans dat verschillende gemeenten met dezelfde problemen zitten is vrij groot. Uiteindelijk zal ik alle opvallende punten op een rijtje zetten en daar in mijn verslaglegging uitleg bij geven. Welke moeilijkheden zijn er en waar komen deze vandaan? En wat zijn de gevolgen van deze moeilijkheden? Uiteindelijk zal ik in een laatste concluderend hoofdstuk alle antwoorden bij elkaar brengen om tot de beantwoording van de hoofdvraag te komen.

5. Het community art-beleid van de Gemeente Utrecht

Zoals gezegd in het methode hoofdstuk zal ik een kwalitatieve case study uitvoeren om de overgebleven vragen te beantwoorden. De te bestuderen casus bestaat in totaal uit vier verschillende documenten van de Gemeente Utrecht. Allereerst zal ik kort ingaan op de globale cultuurvisie van de Gemeente Utrecht die wordt behandeld in *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*.⁵⁷ Met die visie in het achterhoofd wordt het makkelijker om te begrijpen waarom bepaalde subsidieaanvragen wél en anderen weer niet zijn gehonoreerd. De community art-projecten die wel financiële steun hebben mogen ontvangen van de gemeente ga ik vervolgens verder onder de loep nemen om zo de derde deelvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden. Welke maatschappelijke en sociale doelen werden er gesteld door de projecten die voor 2014 gesubsidieerd zijn door de Gemeente Utrecht? Daarbij maak ik gebruik van het jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur waarin deze commissie uitlegt hoe zij te werk is gegaan bij de beoordeling van subsidieaanvragen en op basis waarvan projecten financiële steun hebben gekregen.⁵⁸ Vervolgens kijk ik naar de wijze waarop het werk van gesubsidieerde kunst- en cultuurinstellingen die zich met community art bezig houden wordt geëvalueerd. Er zal slechts een beperkte overlap zijn met het andere document, omdat in het rapport van de visitatiecommissie die deze evaluaties voor haar rekening heeft genomen alleen instellingen en projecten worden behandeld die meer dan 20.000 euro subsidie hebben ontvangen.⁵⁹ Bij de behandeling van dit rapport kijk ik ook naar een begeleidende notitie, geschreven door het College van Burgemeester en Wethouders, waarin wordt gereageerd op de bevindingen van de visitatiecommissie.⁶⁰

Al met al zal de focus in deze analyse vooral liggen op de laatste twee documenten. Dit komt in de eerste plaats omdat ik mij met dit onderzoek vooral toespits op de evaluatie van het door de Gemeente Utrecht gevoerde community art-beleid. Daarbij zijn de beoordelingen van subsidieaanvragen minder interessant, omdat deze natuurlijk op voorhand hebben plaatsgevonden en er dus nog geen evaluaties beschikbaar zijn – een evaluatie kan immers pas

57 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022* (Utrecht: Gemeente Utrecht, 2011).

58 Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*.

59 Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 119.

60 College van Burgemeester en Wethouders, *Visitatie en Voortgang: Begeleidende notitie bij het rapport van de Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016* (Utrecht: Gemeente Utrecht, 2014).

worden uitgevoerd na afloop van een project. Geheel irrelevant zijn ze echter ook niet, omdat het weldegelijk inzicht kan geven met betrekking tot wat voor projecten de gemeente vindt passen binnen haar beleid.

5.1 Globale cultuurvisie van de Gemeente Utrecht

“Cultuur is en blijft een essentiële drager voor de aantrekkelijkheid van Utrecht voor de stad en haar inwoners”.⁶¹ Met deze woorden opent het College van Burgemeester en Wethouders haar cultuurvisie voor de periode van 2012 tot 2022. Om die aantrekkelijkheid in stand te houden heeft het college grootse plannen. Utrecht moet onder andere een internationaal knooppunt worden van verkeer, mensen, kennis en cultuur, nauwer gaan samenwerken met de haar omringende gemeenten, haar cultureel erfgoed koesteren, maar ook een spraakmakende transitie stad worden voor jong talent en een rijke voedingsbodem bieden voor ontdekking en avontuur.⁶² Dit zijn slechts een paar van de vele doelstellingen die het college stelt voor 2022, het jaar waarin Utrecht 900 jaar stadsrechten viert.

Maar wanneer er doelen worden gesteld moet er ook uitgelegd worden hoe men die doelen hoopt te halen. Utrecht dient als podium, als creatieve ruimte en als leeromgeving gepositioneerd te worden.⁶³ Dit houdt in dat er een artistiek hoogwaardige programmering en brede participatie moet zijn, dat er ruimte voor experiment en productie moet komen en dat cultuureducatie en creatieve partnerschappen meer gestimuleerd dienen te worden.⁶⁴ Het College van Burgemeester en Wethouders concretiseert het geheel in acht uitgangspunten voor de nieuwe cultuurnota, maar herhaalt daarmee grotendeels eerdere uitspraken; Utrecht moet zich profileren als stad van kennis en cultuur, de kracht van het aanbod moet overeind blijven, educatie wordt erg belangrijk geacht en Utrechtse culturele organisaties en initiatieven moeten bijdragen aan de internationale profilering van de stad.⁶⁵ Daarnaast wordt innovatie als belangrijk geacht, moet het aantal accommodaties gericht op programmering en productie in evenwicht zijn

61 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 3.

62 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 9.

63 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 10.

64 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 11.

65 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 12.

met factoren als publiek en evenementen, worden instellingen aangemoedigd om zich te voegen naar de langetermijnambities van het college en is het tot slot erg belangrijk dat men de krachten bundelt.⁶⁶ Een hoop worden die helaas niet allemaal even concreet zijn. Daarmee dreigt de gemeente Utrecht met deze cultuurnota het risico tegen dezelfde problemen op te lopen als de gemeente Oosterhout. Wanneer doelen te algemeen en niet meetbaar worden opgesteld is het niet mogelijk om eenduidig vast te stellen of de door de nota beoogde doelen wel gerealiseerd worden.⁶⁷

Terwijl het College van Burgemeester en Wethouders vrij vaag blijft bij het formuleren van doelen wordt het een stuk concreter wanneer het toekomt aan het uitleggen hoe er gesubsidieerd zal worden – de zakelijke kant van het verhaal. Culturele instellingen kunnen voor verschillende vormen van subsidie in aanmerking komen. Allereerst is er de jaarlijkse subsidie voor een tijdsbestek van vier jaar. Deze “jaarlijkse subsidies voor programmerende en producerende instellingen worden verstrekt in het kader van de cultuurnotaprocedure en voor een periode van maximaal vier jaar”.⁶⁸ Eens in de vier jaar kan hiervoor een aanvraag ingediend worden die door een adviescommissie op meerdere criteria wordt getoetst; “artistieke kwaliteit, goed ondernemerschap, worteling en samenwerking in de stad, publieksbereik, internationale betekenis, cultuureducatie en participatie en verbinding met onderwijs- en kennisinstellingen zijn onderscheidende en richtingbepalende criteria voor vierjarige subsidiëring”.⁶⁹ Het zijn voornamelijk programmerende en producerende instellingen die in aanmerking kunnen komen voor deze subsidie. Daarnaast is er ook een jaarlijkse subsidie voor instellingen die “op een andere wijze ondersteunend zijn aan het Utrechtse culturele klimaat”.⁷⁰ Deze instellingen dienen jaarlijks een activiteitenplan in te dienen. Tot slot deelt de gemeente ook nog eenmalige subsidies uit. Deze worden uitgedeeld “vanuit een integrale doelstelling die eens in de vier jaar wordt

66 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 12-13.

67 Rekenkamer West-Brabant, *Evaluatie Cultuurnota gemeente Oosterhout*, 6.

68 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 17.

69 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 17.

70 College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 17.

bijgesteld".⁷¹ Hoewel het niet expliciet staat vernoemd lijkt het mij logisch dat deze integrale doelstelling aansluit op de visie voor de gehele periode tot en met 2022.

Een hoop woorden voor weinig concreets, dat is wat de gemeentelijke cultuurvisie voor de periode 2012 tot en met 2022 is. Het wordt duidelijk wat de gemeente in grote lijnen wil bereiken, maar het is niet duidelijk hoe dit in de toekomst onderzocht kan worden. De doelen zijn vaag geformuleerd en daarmee loopt de Gemeente Utrecht het risico om tegen dezelfde problemen op te lopen als in Oosterhout gebeurde. Daar komt nog eens bij dat er voor dit onderzoek weinig relevante punten uit de cultuurvisie van de gemeente kunnen worden gehaald. Nergens wordt het beleid toegespitst op community art, terwijl dat toch een kunstpraktijk is die een andere aanpak en daarmee ook een andere vorm van waardering vereist. Dromen kan de gemeente wel, maar hoe moeten deze punten worden onderzocht in een evaluatie van de praktijk? En wordt het beleid misschien duidelijker naar voren gebracht in de andere documenten?

5.2 Positief beoordeelde aanvragen

Niks lijkt een beter beeld te geven van beleid dan de daadwerkelijke uitvoering daarvan. Met die gedachte spitte ik door het jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur.⁷² In dit document behandelt de adviescommissie alle aanvragen voor eenmalige subsidies in het jaar 2014. Voor dit onderzoek zal ik mij beperken tot de aanvragen die een positieve beoordeling van de adviescommissie hebben gekregen én daarnaast ook raakvlakken vertonen met community art. In totaal zijn er zestien projecten die aan die twee punten voldoen. Welke maatschappelijke en sociale doelen stellen zij? Op de vraag hoe zij zijn geëvalueerd zal ik helaas geen antwoord kunnen geven, omdat de adviescommissie alleen vooruitkijkt en logischerwijs nog niet terug kan blikken. Zoals gezegd in de inleiding van dit hoofdstuk kan ook het rapport van de visitatiecommissie hierbij geen uitsluitsel geven, omdat daarin grootschalige projecten worden behandeld en het hier om eenmalige subsidieaanvragen gaat.

⁷¹ College van Burgemeester en Wethouders, *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*, 18.

⁷² Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*.

Het jaarverslag wordt geopend met een korte inleiding, maar hierin wordt door de adviescommissie niet uitgelegd van wat voor soort methodologisch kader er gebruik wordt gemaakt. Bij de behandeling van de aanvragen wordt echter al snel duidelijk waar de commissie voornamelijk op let; artistieke kwaliteit, betekenis voor de stad en ondernemerschap.⁷³ De relevantie en toepasbaarheid van deze punten voor en op community art valt echter te betwisten. Daarnaast zegt het ook niets over de sociale en maatschappelijke doelen die de gesubsidieerde projecten nastreven. Daarvoor moet dus naar de projecten zelf gekeken worden.

Vooraf het creëren van nieuwe verbindingen tussen verschillende bevolkingsgroepen wordt vaak genoemd als doel. Zo wil Stichting Fort van de Verbeelding ouderen in aanraking brengen met andere bewonersgroepen van de wijken waarin zij leven en doet Kindertheater A la Carte een vergelijkbaar iets, maar dan specifiek gericht op ouderen en jonge kinderen.^{74 75} Een ander vaak genoemd doel is om verschillende doelgroepen in aanraking te brengen met kunst, omdat dit vanuit hun sociale of maatschappelijke achtergrond anders niet zou gebeuren. Stichting Storm doet een dergelijk iets met haar project KAAP 2015.⁷⁶ Ook zijn er projecten, zoals de Volksopera Ondiep, die bewoners uit de wijk een podium willen bieden om hun verhaal en geschiedenis te vertellen.⁷⁷ Zo kunnen mensen, die anders niet of nauwelijks gehoord worden, toch hun verhaal doen. Al met al formuleren de verschillende projecten een breed scala aan sociale en maatschappelijke doelen. Daardoor is het lastig om daar een eenduidig beeld van te geven. Wel zou je kunnen stellen dat het beleid van de Gemeente Utrecht omtrent community art pluriformiteit nastreeft en er dus geen eenheidsworst wordt gepromoot – anders zou er immers niet een dergelijk breed scala aan projecten worden gesteund.

73 Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*, 6.

74 Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*, 6.

75 Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*, 63.

76 Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*, 32.

77 Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*, 14.

5.3 Verslag van de visitatiecommissie voor de cultuurnota 2013-2016

Het rapport van de visitatiecommissie voor de cultuurnota 2013-2016 behandelt de (tussentijdse) evaluaties van in totaal 53 instellingen die meer dan 20.000 euro hebben ontvangen in het kader van de vierjarige subsidie van de Gemeente Utrecht. Acht daarvan vertonen raakvlakken met community art en op die instellingen zal ik mij focussen. Waar de andere documenten van de gemeente vrij vaag blijven over doelen en methoden wordt er in het rapport van de visitatiecommissie meer duidelijkheid gegeven over hoe er te werk is gegaan.⁷⁸ Het doel van de visitaties was om een stand van zaken te geven van de betreffende instellingen. Liggen de instellingen op koers en wat hebben de instellingen met de beschikbaar gestelde financiële middelen gedaan? Overigens vormde de visitatieprocedure geen beoordelingsmoment. Instellingen konden dus niet hun subsidie verliezen. Wél konden zij het dringende advies krijgen hun werkwijze bij te sturen indien dat nodig werd geacht. Een tweede doel van de visitaties ligt in het verlengde van het eerste doel. Zo

In het rapport van de Visitatiecommissie voor de Cultuurnota 2013-2016 worden in totaal 53 Utrechtse culturele instellingen behandeld die meer dan 20.000 euro subsidie hebben ontvangen. Acht daarvan vertonen raakvlakken met community art en zullen in dit kader kort behandeld worden.

Cultuur 19

Stichting Cultuur 19 is in 2006 opgericht en heeft geholpen bij het opbouwen van de culturele infrastructuur in Leidsche Rijn en Vleuten-De Meern. De stichting heeft drie kernactiviteiten; informeren, faciliteren en programmeren en produceren. In de praktijk komt het er op neer dat Cultuur 19 wijkbewoners op de hoogte brengt van het culturele aanbod en enkele panden beheert. Daarnaast organiseert de stichting verschillende projecten om voornamelijk middelbare scholieren in aanraking te brengen met kunst en cultuur. In de ogen van de visitatiecommissie vervult Cultuur 19 een nuttige functie, maar moet het wel meer focus aanbrengen in haar activiteiten en daarom zal er in de toekomst meer aandacht moeten worden geschonken aan amateurkunst en talentontwikkeling. Ook moet de stichting op zoek gaan naar manieren om meer groei en financiële onafhankelijkheid te realiseren.

DOX

Het in 1997 opgerichte DOX is een theatergezelschap en opleiding voor jonge theatermakers die affiniteit hebben met jongeren en hun cultuur. DOX steunt op drie pijlers – talentontwikkeling, productie en educatie – en wil deze de komende jaren

⁷⁸ Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 119.

bevat het rapport dan ook algemene beschouwingen van het Utrechtse culturele veld, die op basis van de visitaties zijn geformuleerd.

De visitatiecommissie kreeg van tevoren een hele duidelijke taak mee en diende meerdere vragen te beantwoorden; “in hoeverre is het meerjarenplan 2013-2016 tot nog toe uitgevoerd; welke afwijkingen hebben zich ten opzichte van dit meerjarenplan voorgedaan; en wat is het verwachte verdere verloop van het meerjarenplan in 2014 en tot en met 2016?”⁷⁹ Daarnaast komen de verschillende criteria die werden gehanteerd bij het toekennen van subsidies ook weer terug.⁸⁰ Zo werd er wederom gelet op de artistiek-inhoudelijke kwaliteit, ondernemerschap, de betekenis voor de stad en indien van toepassing werd er ook gekeken naar de cultuureducatieve aspecten en de internationale betekenis van de instellingen en hun projecten. Maar welke van deze criteria zijn nu daadwerkelijk relevant voor community art en hoe worden deze criteria toegepast op de acht community art-

verder verstevigen. De filosofie van DOX is om jongeren al doende meer te leren over theater en dans en daarom organiseert DOX dan ook jaarlijks minstens drie nieuwe producties waarin jongeren meespelen. De organisatie doet ook veel projecten voor het VMBO en MBO, en zeker dat laatste is prijzenswaardig volgens de visitatiecommissie van de Gemeente Utrecht. De deelnemersgroep is zeer divers en daarom is DOX in staat om veel verschillende jongerengroepen in aanraking te brengen met theater en dans.

Het Wilde Westen

Het Wilde Westen bestaat sinds 1999 en heeft zichzelf de opdracht gesteld van het in Oog en Al gevestigde Cultuurhuis Cereol een bruisende plek te maken ‘door, voor en van de wijk’. De stichting organiseert zelf verschillende kunst- en cultuurprojecten, exploiteert het in de Cereolfabriek gevestigde theater, maar moedigt vooral ook wijkbewoners aan zelf het heft in handen te nemen en activiteiten te organiseren. Deze vorm van participatiebevordering brengt echter wel risico’s met zich mee volgens de visitatiecommissie. De organisatie kan beter namelijk eerst meer kennis en expertise delen voordat wijkbewoners vrij worden gelaten hun eigen projecten op te zetten. Het eigen cursusaanbod van Het Wilde Westen is daarentegen helemaal in orde en zorgt vanwege de diversiteit voor een grote pluriformiteit onder de cursisten.

Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland

Sinds 1997 opereert de Stichting Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland vanuit het hart van

⁷⁹ Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 119.

⁸⁰ College van Burgemeester en Wethouders, *Visitatie en Voortgang: Begeleidende notitie bij het rapport van de Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 4.

projecten die worden behandeld? Helaas is de visitatiecommissie daar zelf niet bepaald duidelijk over. De enige twee beoordelingscriteria die situationeel zijn, zijn de cultuureducatieve aspecten en de eventuele internationale betekenis van een instelling, waarvan alleen de eerste eventueel van toepassing zou kunnen zijn op community art. Van de vaste criteria is het vooral de betekenis voor de stad die relevant is. Community art wil sociale en maatschappelijke effecten teweegbrengen en daarmee een rol van betekenis spelen.⁸¹ Met andere woorden is er in het geval van community art-projecten weldegelijk sprake van een betekenis voor de stad.

Over het algemeen is de visitatiecommissie positief en stelt het dat de gemeente “op koers ligt met haar cultuurbeleid”.⁸² Dat uit zich dan ook in de individuele oordelen over de instellingen. Organisaties presteren naar verwachting, of zelfs daarboven in het geval van bijvoorbeeld Stut Theater.⁸³ Hier en daar worden slechts wat kleine waarschuwingen gegeven. Zo moet Stichting Het Wilde Westen, dat

Kanaleneiland. De organisatie neemt de behoeften van jongeren als uitgangspunt voor onder meer de inhoud van het programma. Iedereen is welkom om mee te doen, maar er wordt wel een bepaald niveau nagestreefd voordat jongeren hun werk mogen presenteren aan de buitenwereld. Met haar ligging in Kanaleneiland en de gekozen doelgroep activeert het Jongeren Cultuurhuis Kanaleneiland een groep jongeren die normaal minder snel in aanraking zouden komen met kunst en cultuur en daarvoor krijgt de organisatie alle lof van de visitatiecommissie. In de toekomst wil men onder meer ook in Overvecht een rol van betekenis gaan spelen voor jongeren en hen in aanraking gaan brengen met kunst en cultuur.

Kunstlicht op Straat

Kunstlicht op Straat bestaat sinds 2007 en richt zich in het bijzonder op de Utrechtse Staatsliedenbuurt. De activiteiten van deze organisatie zijn te verdelen in twee categorieën; community art en educatieve projecten bij scholen in de buurt. Bij de community art-projecten krijgen jonge makers de ruimte om een eigen project te ontwikkelen onder begeleiding van Kunstlicht op Straat. Daarbij wordt actief het contact met bewoners gezocht. Het werk van deze organisatie wordt overwegend positief ontvangen door de bewoners en heeft op een goede manier bij kunnen dragen aan de herstructurering van de Staatsliedenbuurt. Omdat die herstructurering echter op zijn einde loopt zal Kunstlicht op Straat een andere insteek moeten gaan kiezen. Volgens de visitatiecommissie kan dat op meerdere

81 Trienekens, “Inleiding: Kunst, Cultuur en Gemeenschapszin,” 6.

82 Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 5.

83 Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 103.

bewoners in onder meer Oog en Al veel ruimte geeft om zelf initiatieven op te zetten, oppassen dat het de wijkbewoners niet teveel vrijheid geeft. “Het geven van eigenaarschap aan wijkbewoners is een kracht, maar tevens een valkuil”, aldus de visitatiecommissie.⁸⁴ Ook moeten instellingen niet te veel tegelijk willen doen. De focus op de kerntaken moet behouden worden, zo ook bijvoorbeeld in het geval van het in Leidsche Rijn gevestigde Stichting Cultuur 19. “De commissie acht een gerichter aanbod inderdaad noodzakelijk voor Cultuur 19 om haar positie te kunnen behouden”.⁸⁵

Hoewel de commissie van te voren duidelijke vragen had die beantwoord moesten worden blijft het lastig om te controleren of die vragen wel grondig genoeg zijn beantwoord. Dat kan twee verklaringen hebben. Enerzijds kan het zijn dat de visitatiecommissie niet grondig genoeg te werk is gegaan en zich heeft beperkt tot bijvoorbeeld interviews en een zogenaamd visitatiebezoek, maar anderzijds is het natuurlijk ook heel goed mogelijk dat de commissie wel heel grondig te werk is gegaan, maar dit niet naar voren weet te

manieren door bijvoorbeeld te kiezen voor een bredere opzet of door meer buurt- en wijkoverstijgend te gaan werken in de toekomst.

Stut Theater

Stut Theater bestaat al sinds 1977 en is daarmee een van de oudste professionele wijktheatergezelschappen van Utrecht én Nederland. De organisatie is gevestigd in de Utrechtse wijk Overvecht en maakt met en voor bewoners theater over hun eigen leven. Daarbij weet het wijktheatergezelschap mensen uit kwetsbare groepen te bereiken die normaliter niet in het theater komen en vervult het zodoende een emanciperende rol. De visitatiecommissie is lovend over het werk van Stut Theater en prijst de manier waarop zij kwetsbare groepen weet te bereiken. Het wijktheatergezelschap presteert de afgelopen jaren boven verwachting, aldus de visitatiecommissie van de Gemeente Utrecht.

Via Vinex

Via Vinex bestaat sinds 2008 en beschouwt zichzelf als ‘cultureel projectontwikkelaar’ voor Leidsche Rijn, een relatief jonge Utrechtse wijk. De doelgroep, bestaande uit voornamelijk kinderen van zes tot zestien jaar, wordt actief uitgenodigd om kennis te maken met kunst en kunstenaars uit verschillende disciplines. Dat kennismaken gebeurt onder meer bij de verschillende kunstprogramma’s die jaarlijks worden georganiseerd. Via Vinex heeft volgens de visitatiecommissie een goed doordachte en creatieve visie op cultuureducatie en vervult daarmee een belangrijke rol in het nog relatief ‘kunstarme’ Leidsche Rijn.

⁸⁴ Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 61.

⁸⁵ Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*, 31.

brengen in de verslaglegging. Het is dus niet met zekerheid te zeggen in hoeverre er op basis van het rapport van de visitatiecommissie besluiten kunnen worden genomen zolang een harde dan wel feitelijke onderbouwing ontbreekt.

Telkens zien we dezelfde problemen terugkeren bij de evaluatie van het beleid omtrent community art en ook hier is dat weer het geval. Van te voren waren er wel hele mooie richtlijnen en vragen geformuleerd door de visitatiecommissie, maar in de uiteindelijke verslaglegging was daar (te) weinig van terug te vinden. Hoewel er dus wel vragen worden gesteld van te voren blijken deze vrij lastig te beantwoorden. Daardoor is er aan het einde van de rit nog steeds weinig duidelijk over wat de daadwerkelijke effecten zijn van het beleid. We weten dat de instellingen zich netjes aan de vooropgestelde plannen houden, maar of er maatschappelijk of sociaal iets teweeg is gebracht is zeer lastig te beantwoorden. Daarvoor moeten echt andere vragen gesteld worden en daarmee ook andere onderzoeksmethoden gebruikt worden. Daar komt nog eens bij dat de gemeente haar evaluatiemethode niet aanpast op het type kunstvorm dat wordt onderzocht. Community art-instellingen worden langs dezelfde meetlat gelegd als bijvoorbeeld een orkest, koor of theatergezelschap, terwijl het toch hele andere organisaties zijn met hele andere – vaak juist extrinsieke in plaats van intrinsieke – doelen. En dat is problematisch. Je kunt immers niet van verschillende soorten instellingen hetzelfde verwachten. Ook Utrecht blijft dus tegen dezelfde problemen oplopen als andere gemeenten.

ZIMIHC

ZIMIHC bestaat sinds 1989 en ondersteunt projecten op het gebied van amateurkunst door amateurkunstenaars met elkaar in contact te brengen en heeft zodoende door de jaren heen een uitgebreide culturele infrastructuur opgezet. De instelling faciliteert community art in haar drie cultuurhuizen in Wittevrouwen, Zuilen en Overvecht, maar ontwikkelt zelfstandig geen projecten. Dat laatste wordt overgelaten aan de amateurs zelf. Wel voorziet ZIMIHC makers van advies wanneer daar om gevraagd wordt. Volgens de visitatiecommissie vervult ZIMIHC een nuttige rol en is er weinig aan te merken op de huidige werkwijze van de instelling.

Bron: Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016, *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*.

6. Conclusie

Community art is niet te vangen in één begrip of definitie. Zoveel uitingen als het kent zoveel definities zijn er aan te geven. Tegelijkertijd heeft het wel een aantal kenmerkende eigenschappen; Community art is een ontmoeting tussen amateurs en professionele kunstenaars waarbij buiten de gevestigde kunst en kunsteducatie om betekenisvolle kunst wordt geschapen. Die kunst kan de klassieke disciplines ontstijgen en een hybride vorm aannemen, maar uiteindelijk blijft het centraal staan dat de bedenkers van community art-projecten vooral bepaalde sociale of maatschappelijke effecten teweeg willen brengen. De kunstdiscipline kent geen regels, maar speelt daar juist mee om zo mensen die dat anders niet zo snel zouden doen nieuwe dingen te leren.

Met de opkomst van community art zijn Nederlandse gemeenten het ook steeds meer gaan inzetten om een bepaald beleid uit te oefenen. Hoe mooi alle ideeën en beoogde doelen ook zijn, het blijft vaak toch giswerk of het community art-beleid daadwerkelijk effectief is. Noch de wetenschap, noch de gemeenten zelf weten namelijk hoe ze de sociale en maatschappelijke effecten van community art precies kunnen meten. Die effecten blijken lastig te omschrijven en daarnaast kunnen eventuele positieve effecten ook niet voor de volle honderd procent worden toegeschreven aan community art. Daar is simpelweg het harde bewijs niet voor. Wat ook niet meehelpt is dat er nog geen eenduidige methode is ontwikkeld om community art en haar vermeende sociale en maatschappelijke effecten te meten. Daardoor blijft het zoeken naar wat nu een goede manier is om het fenomeen te onderzoeken.

De Gemeente Utrecht staat er wat betreft het beleid omtrent community art en de evaluatie daarvan niet beter voor dan andere gemeenten. Bij het opstellen van de nieuwe cultuurnota voor de periode van 2012 tot en met 2022 werden ambitieuze doelen opgesteld, maar of die doelen worden bereikt is niet duidelijk. Daarnaast wordt er nergens in het beleid specifiek toegespitst op community art. De gemeente deelt wel subsidies uit aan community art-projecten en let daarbij zeker op bepaalde aspecten, maar is daar helaas niet scherp genoeg in. Het is niet precies duidelijk op welke punten de gemeente een project wel of niet goedkeurt en dat laat zien dat een bepaalde systematiek ontbreekt. Het ontbreken van systematiek bij de toekenning van subsidies heeft het gevolg dat het ook erg lastig wordt om het uitgevoerde beleid

te evalueren. Anders gezegd heeft de Gemeente Utrecht dus weldegelijk een cultuurbeleid, maar is er geen sprake van een specifiek community art-beleid, terwijl dat wel gewenst is. De projecten en instellingen die overigens wel subsidie ontvangen hebben bij elkaar een zodanig breed scala aan beoogde effecten dat het lastig is om een beknopt overzicht hiervan te geven; bijna ieder project doet weer iets anders en is dus uniek op z'n eigen manier.

6.1 Dus hoe doet de Gemeente Utrecht het nu echt?

Hoe evalueert de Gemeente Utrecht de maatschappelijke en sociale effecten van community art en tegen welke moeilijkheden loopt het daarbij op? Op die vraag is simpelweg geen eenduidig antwoord te geven. De gemeente stelt weldegelijk richtlijnen op voor de evaluatie van kunst- en cultuurprojecten, maar maakt geen onderscheid tussen het reguliere – of traditionele – aanbod en community art, terwijl dat laatste een volstrekt andere tak van sport is en daarmee ook om een andere evaluatieaanpak vraagt. Er zijn wel enkele aspecten waarop wordt gelet, die ook toepasbaar zijn op community art, zoals de artistiek-inhoudelijke kwaliteit, ondernemerschap, de betekenis voor de stad en in sommige gevallen ook de cultuureducatieve aspecten en de internationale betekenis van een project, maar uniek voor community art zijn deze aspecten niet en daarnaast blijft men in de verslaglegging te algemeen. De diepgang en focus ontbreekt en daardoor blijkt het erg moeilijk om nuttige informatie over de sociale en maatschappelijke effecten van de gesubsidieerde community art-projecten te destilleren uit de evaluaties.

Er zijn drie voorname problemen die telkens terugkeren. Allereerst zijn de doelen van het cultuurbeleid die de Gemeente Utrecht formuleert te algemeen. Daarmee loopt Utrecht tegen hetzelfde probleem op als de gemeente Oosterhout; vaag geformuleerde effecten zijn niet te meten en dat bemoeilijkt het evaluatieproces. Daar komt ook nog bij dat er geen sprake is van een duidelijke systematiek met als het gevolg vage en algemene evaluaties die diepgang missen. Het grootste probleem is echter het feit dat het beleid niet wordt toegespitst op community art. Community art-projecten worden langs dezelfde meetlat als andere kunst- en cultuurprojecten gelegd terwijl dat lang niet altijd relevante en interessante evaluaties oplevert. Zonder specifieke doelstellingen voor community art-projecten is het erg moeilijk om deze kunstdiscipline te evalueren.

6.2 Een blik op de toekomst

Ook de Gemeente Utrecht heeft het Ei van Columbus dus nog niet gevonden. Dat betekent dat de zoektocht naar een goede methode om de sociale en maatschappelijke effecten van community art te meten voortduurt. Terwijl het beleid van de Gemeente Utrecht niet geheel zonder gebreken is geldt ditzelfde ook voor dit onderzoek. Omwille van de beperkte tijd en ruimte moesten er keuzes worden gemaakt en zijn er bepaalde zaken buiten beschouwing gelaten. Zo zou het in een eventueel vervolgonderzoek interessant kunnen zijn om ook te kijken naar de subsidieaanvragen die een negatief oordeel hebben gekregen. In dit onderzoek heb ik natuurlijk gekeken naar waarom bepaalde projecten wél subsidie hebben gekregen, maar waarom krijgen andere projecten een negatief oordeel? Het zou goed mogelijk zijn dat een dergelijk onderzoek meer informatie over het community art-beleid van de Gemeente Utrecht kan opleveren. Een andere mogelijkheid is om je als onderzoeker juist helemaal vast te bijten in één enkele aanvraag. Daarbij zou dan uitgebreid onderzoek moeten worden gedaan naar de instelling die de subsidie aanvraagt, maar ook het gesubsidieerde project zou dan uitvoeriger onder de loep moeten worden genomen. Wanneer dit onderzoek vervolgens bij meerdere instellingen zou gebeuren is het goed mogelijk dat zich een nog beter beeld ontvouwt van het community art-beleid van de Gemeente Utrecht.

Voor ik aan dit onderzoek begon vroeg ik mij af of de wetenschap wat kon leren van de praktijk. In dit geval blijkt echter dat er helaas niks nieuws kan worden geleerd van het beleid van de Gemeente Utrecht. Utrecht loopt niet voor bij de ontwikkeling van een methodologie om de sociale en maatschappelijke effecten van community art te onderzoeken. Het is echter heel goed mogelijk dat andere gemeenten hun zaken inmiddels wel beter op orde hebben. Het kan dus interessant zijn om een onderzoek als deze opnieuw uit te voeren met betrekking tot het community art-beleid van een andere Nederlandse gemeente. Ik denk dat de door mij gehanteerde onderzoeksmethode daar zeker toe uitgerust is. Idealiter zou dat onderzoek grootschaliger van opzet zijn door zowel positieve als negatieve subsidieaanvragen te onderzoeken. We kunnen immers leren van dingen die goed gaan, maar zeker ook van zaken die juist niet goed gaan.

Het is duidelijk de wetenschap nog veel te doen heeft, maar datzelfde kan net zo goed gezegd worden voor de Nederlandse gemeenten en hun community art-beleid. Beleidsmakers moeten afstappen van hun ‘zachte’ criteria en meer *evidence-based* gaan werken. Dit betekent dat zij bij hun beleid meer gebruik moeten gaan maken van feiten en harde cijfers. Doe iets waarvan je weet dat het werkt in plaats van iets waarvan je hoopt dat het werkt. Een gemeente kan community art pas effectief evalueren wanneer het van te voren duidelijk heeft wat er van deze kunst discipline verwacht wordt. Daarbij moet rekening worden gehouden met de uniciteit van het fenomeen. Uiteraard zal hiervoor wel eerst jurisprudentie moeten worden gecreëerd. Ik noem een voorbeeld van een dergelijke aanpak; in het jaarverslag waarin de eenmalige subsidieaanvragen van 2014 worden behandeld wordt het project *Hertaal!* Van Stichting Cultifer genoemd waarbij verschillende middelbare schoolklassen aan de slag gaan om een Duitse opera te vertalen, die vervolgens ook opgevoerd zal worden.⁸⁶ Het doel is om de Duitse taalvaardigheid van de scholieren te vergroten, maar wat niet duidelijk wordt is in hoeverre die taalvaardigheid verbeterd moet worden. Hier zou echter heel makkelijk een meetbaar criterium aan kunnen worden gehangen; het gemiddelde cijfer voor Duits moet met een halve punt omhoog in de klassen die meedoen aan dit project – om maar een voorbeeld te noemen. Dit is makkelijk te controleren via een nulmeting voordat het project begint en een tweede meting na afloop van het project. Om helemaal zeker te zijn van de zaak zou er zelfs gewerkt kunnen worden met een controlegroep. In dit geval zou dat een vergelijkend presterende schoolklas kunnen zijn die niet mee doet aan het project. Door op deze manier het beleid vorm te geven en te toetsen kan relatief simpel achterhaald worden of de beoogde doelen van een community art-project daadwerkelijk gerealiseerd worden. Uiteraard kent een aanpak als deze ook zijn gebreken, omdat ‘zachte’ criteria volledig buiten beschouwing worden gelaten. Toch kan dit een goed startpunt zijn om beleid voor het eerst écht te gaan meten. Het is dus aan de Nederlandse gemeenten om duidelijkere doelstellingen van zichzelf én van instellingen te eisen en daar ook daadwerkelijk strenger op te toetsen. Pas dan kunnen we community art-beleid écht gaan meten.

Community art bezit grote potentie om sociale en maatschappelijke problemen op te lossen, maar binnen het huidige beleidsklimaat lukt dat helaas nog niet altijd – althans, we weten

⁸⁶ Adviescommissie in de sector Cultuur, *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*, 69-70.

het simpelweg gewoon niet. Zowel de wetenschap als de Nederlandse gemeenten en community art-makers moeten stappen gaan zetten om die potentie volledig te benutten. Community art is een prachtig stuk gereedschap, maar kan nog veel nuttiger worden wanneer we precies weten hoe we het kunnen gebruiken.

7. Literatuur

Adviescommissie in de sector Cultuur. *Jaarverslag van de adviescommissie in de sector Cultuur*. Utrecht: Gemeente Utrecht, 2014.

Algemene Rekenkamer. *Leren van subsidie-evaluaties*. Den Haag: Algemene Rekenkamer, 2011.

Baarda, Ben, Martijn de Goede en Joop Teunissen. *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 2005.

Belfiore, Eleonora. "Art as a means of alleviating social exclusion: Does it really work? A critique of instrumental cultural policies and social impact studies in the UK." *International Journal of Cultural Policy*. 8 (2002): 91-106.

College van Burgemeester en Wethouders. *Open Ruimte: Cultuurvisie 2012-2022*. Utrecht: Gemeente Utrecht, 2011.

College van Burgemeester en Wethouders. *Visitatie en Voortgang: Begeleidende notitie bij het rapport van de Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*. Utrecht: Gemeente Utrecht, 2014.

Matarasso, François. *Use or Ornament: The social impact of participation in the arts*. Stroud: Comedia, 1997.

Onderzoek en Statistiek. *Evaluatie Cultuurnota 2009-2012*. Lelystad: Gemeente Lelystad, 2011.

Rekenkamer West-Brabant. *Evaluatie Cultuurnota gemeente Oosterhout: Eindrapportage*. Roosendaal: Rekenkamer West-Brabant, 2015.

Schaap, Wijbrand. "Een omstreden begrip." *Boekman: Community Art*. 82 (2010): 16-21.

Trienekens, Sandra. "Inleiding: Kunst, Cultuur en Gemeenschapszin." *Verslag van het congres Kunst, cultuur & gemeenschapszin*. Red. Ko van Leeuwen, 5-7. Den Haag: Cultuurfonds BNG, 2005.

Van den Hoogen, Quirijn en Sophie Elkhuisen. *Evaluatie van cultuurbeleid in Enschede: een vooronderzoek*. Groningen: Universiteit Groningen, Research Centre Arts in Society, 2012.

Van den Hoogen, Quirijn. *Effectief Cultuurbeleid: Leren van evalueren*. Amsterdam: Boekmanstichting, 2012.

Van Erven, Eugène, Margreet Bouwman en Margreet Zwart. "Speuren naar effecten van community art." *Jaarboek Actieve Cultuurparticipatie 2011*. 112-127. Utrecht: Fonds voor Cultuurparticipatie, 2011.

Van Erven, Eugène. "Op zoek naar de kern: Een verkenningstocht door de wereld van community art." *Boekman: Community Art*. 82 (2010): 8-14.

Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016. *Rapport Visitatiecommissie Cultuurnota 2013-2016*. Utrecht: Gemeente Utrecht, 2014.

Vuyk, Kees, Linda Poelman, Ivana Cerovecki en Eugène van Erven. " 'To be Dutch or not to be Turkish, that is the question,' or, how to measure the reception of a community-based play about living between cultures." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*. 3 (2010): 339-359.